

De laatste dagen

De laatste dagen aangekondigd

Na het besluit van de apostelen en oudsten in Jeruzalem (48 n.Chr.) breidt de kerk zich naar alle kanten uit (Hand. 16-19). Jezus had Zijn leerlingen echter gewaarschuwd dat er niet alleen uitbreiding, maar ook inkrimping van de kerk zou komen: "Dan zullen velen ten val komen, en uit haat elkander overleveren." (Mat. 24:10). Die massale afval van het geloof heeft een bepaalde oorzaak: "Tal van valse profeten zullen opstaan en velen zullen zij misleiden." (Mat. 24:11). Ook de haat is niet zonder oorzaak: "Door het hand over hand toenemen van de wetteloosheid zal de liefde van de meesten verkoelen." (Mat. 24:12). Er komt dus een periode die gekenmerkt wordt door 1. valse profetie en 2. liefdeloosheid. In *De leer van de twaalf apostelen*, een niet-canoniek geschrift uit de apostolische tijd, wordt deze periode als de laatste dagen aangeduid. "In de laatste dagen zullen leugenprofeten, de verdervers, in aantal toenemen. De schapen zullen zich veranderen in wolven en de liefde verandert in haat." (Did. 16:2).

In 55 n.Chr. schrijft de apostel Paulus een brief aan zijn medewerker Timoteüs, waarin hij hem waarschuwt voor de komende afval: "De Geest zegt nadrukkelijk, dat in de laatste tijden sommigen zullen afvallen van het geloof, omdat zij gehoor geven aan dwaalgeesten en demonische leringen, verleid door huichelachtige leugensprekers, wier geweten met een brandijzer is toegeschroeid. Deze lieden verwerpen het huwelijk en het gebruik van bepaalde spijzen, ofschoon God ze heeft geschapen om met dankzegging te worden gebruikt door de gelovigen, die de waarheid erkend hebben." (1 Tim. 4:1-3). Het verwerpen van het gebruik van bepaalde spijzen brengt ons in de sfeer van de reinheidswetten (Lev. 11-15). Het woord waarheid duidt hier evenals in Gal. 2:14 aan dat de reinheidswetten verouderd zijn doordat het wezenlijk waardevolle (de Geest) gekomen is.

De leugensprekers verwerpen niet alleen het gebruik van bepaalde spijzen, maar ook het huwelijk (1 Tim. 4:3). Ook dat heeft met de reinheidswetten te maken. Seksuele gemeenschap maakt onrein (Lev. 15:18) en wie onrein is, mag Gods woning niet betreden (Lev. 15:31; vgl. Ex. 19:15). Seksuele omgang is daarom ook niet te combineren met een heilige oorlog (Deut. 23:10-15[9-14]; 1 Sam. 21:6[5]). Paulus doelt op mensen die zich voorbereiden op een heilige oorlog tegen de Romeinen en daar de consequentie uittrekken dat zij van het huwelijk moeten afzien.

In het voorjaar van 57 reist Paulus van Griekenland naar Jeruzalem. Via Troas komt Paulus te Milete. Daar ontbiedt hij de oudsten van de kerk te Efeze (Hand. 20:17). Hij waarschuwt hen voor dreigende dwaalleer: "Geeft acht op uzelf en op heel de kudde, waarover de Heilige Geest u tot leiders heeft aangesteld om Gods kerk te hoeden, die Hij Zich verwierf door het bloed van Zijn eigen Zoon. Ik weet dat er na mijn vertrek grimmige wolven bij u zullen binnendringen, die de kudde niet zullen sparen, en dat ook uit uw eigen midden mannen zullen opstaan, die verkeerde dingen zullen verkondigen om de leerlingen mee te krijgen." (Hand. 20:28-30). Op welke dwaalleer heeft Paulus het oog? De gebruikte termen "kudde", "hoeden" en "wolven" doen denken aan Joh. 10. In Joh. 10 is er sprake van:

- Israëel = de schaapskooi (vers 1, 16)
- de kerk = Jezus' schapen, Zijn kudde (vers 3, 11, 16, 27)
- Jezus = de herder (vers 2, 11) en de deur (vers 7)
- de zeloten = de dieven en de rovers (vers 1, 8) en de wolven (vers 12)
- de Farizeeën = de huurlingen (vers 12)

Het ligt daarom voor de hand bij de "grimmige wolven" van Hand. 20:29 aan zeloten te denken. De zelotische beweging was in 6 n.Chr. opgericht door Judas de Galileeër (vgl. Hand. 5:37) en de Farizeeër Sadok (Ant. XVIII 1:1). De naam zeloten (vgl. Hand. 1:13) betekent ijveraars. De zeloten namen een voorbeeld aan de ijver die Pinechas (Num. 25:11-13; Sir. 45:23; 1 Makk. 2:26, 54) en Elia (1 Kon. 19:10, 14; Sir. 48:1-2; 1 Makk. 2:58) voor God getoond hadden. De aanleiding van de oprichting van de zelotische beweging was een inschrijving in Judea in verband met het innen van de belasting. Judas en Sadok hielden de joden voor dat deze inschrijving een duidelijk bewijs was dat de Romeinen hen tot slavernij wilden brengen. Om hun vrijheid te redden moesten ze in opstand komen. De mensen hoefden er niet op te rekenen dat God hen zou helpen als ze zelf niet alles deden wat in hun vermogen lag. Ook stelde Judas dat de joden alleen God als heerser mochten erkennen en dat ze daarom de Romeinen geen belasting moesten betalen (B.J. II 8:1). De ideologie van de zelotische beweging bevat dus in elk geval de volgende elementen:

1. Alleen God mag als heerser worden erkend en dus de keizer niet.
2. Het is niet geoorloofd de keizer belasting te betalen (vgl. Mat. 22:15-22).
3. De joden moeten vrij zijn van vreemde overheersing.
4. Voorwaarde voor het reddend ingrijpen van God is, dat het volk eerst zelf de vrijheidsstrijd ter hand neemt.

De laatste dagen aangebroken

In Jeruzalem wordt Paulus gevangen genomen. Joden uit Asia beschuldigen hem ervan dat hij heidenen in de tempel gebracht heeft (Hand. 21:28). Daar staat de doodstraf op. Maar Paulus wordt door de Romeinen uit de hand van de joden gered (Hand. 21:31-36). De bevelhebber denkt in eerste instantie dat Paulus een zelotische agitator is, want hij vraagt: "Ge zijt dus niet de Egyptenaar, die een tijd geleden oproer verwekt heeft en met vierduizend Sicariërs de woestijn is ingetrokken?" (Hand. 21:38).

Ten tijde van de stadhouder Felix (52-59 n.Chr.) gaan de zeloten over op een nieuwe tactiek. Gewapend met korte dolken (in het Latijn: sica) vermoorden ze hun tegenstanders. Ze worden daarom door de Romeinen met de naam Sicariërs aangeduid (Ant. XX 8:5; B.J. II 13:3). Naast deze sluipmoordenaars zijn er ook valse profeten. Zij beloven een nieuwe uittocht en leiden daarom het volk naar de woestijn (vgl. Mat. 24:26). Daar zullen de mensen tekenen en wonderen (vgl. Mat. 24:24) zien, het signaal dat God hen zal verlossen van de Romeinse overheersing (Ant. XX 8:6; B.J. II 13:4). Ook de door de bevelhebber genoemde Egyptenaar is een valse profeet. Met 30.000 man trekt hij vanuit de woestijn naar de Olijfberg met de bedoeling van daaruit Jeruzalem in te nemen en de Romeinen te verdrijven. Bovendien pretendeert hij dat op zijn commando de muren van Jeruzalem zullen instorten. De soldaten van Felix maken een einde aan de illusies (Ant. XX 8:6; B.J. II 13:5). Het vuur van de opstand brandt echter verder. De zeloten roepen de mensen op de wapens tegen de Romeinen op te nemen. Wie dat niet wil, wordt met de dood bedreigd (Ant. XX 8:6; B.J. II 13:6). Ook onder de stadhouder Festus (59-62) zijn de zeloten bijzonder actief. Opnieuw is er een valse profeet die een nieuwe uittocht belooft en de mensen naar de woestijn leidt (Ant. XX 8:10). Zo komt Jezus' woord uit: "Tal van valse profeten zullen opstaan en velen zullen zij misleiden." (Mat. 24:11).

"Door het hand over hand toenemen van de wetteloosheid zal de liefde van de meesten verkoelen." (Mat. 24:12). Ook dit woord van Jezus komt uit. Zo worden onder de stadhouder Albinus (62-64) de gewone priesters door de priesteradel van hun tienden beroofd. Het gevolg is dat sommigen verhongeren (Ant. XX 9:2). Het blijkt ook uit de brief van Jakobus. Zowel buiten als binnen de kerk is er gebrek aan liefde. De rijken buiten de kerk plegen sociaal onrecht: "Hoort, het loon dat gij hebt onthouden aan de arbeiders die uw velden hebben gemaaid, roept luid, en de kreten van uw oogsters zijn doorgedrongen tot de oren van de Heer der heerscharen." (Jak. 5:4). Maar binnen de kerk is de situatie niet veel beter. Er is geen eerbied

voor de arme (Jak. 2:1-6). Het gebod "Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf" wordt niet in praktijk gebracht (Jak. 2:8). Er heerst bittere naijver en eerzucht in de kerk (Jak. 3:14). Er zijn vechtpartijen en ruzies (Jak. 4:1). Het zijn dan ook de laatste dagen (Jak. 5:3). Met andere woorden: "de komst van de Heer is nabij" (Jak. 5:8), "de Rechter staat al voor de deur" (Jak. 5:9).

In de brieven van Johannes vinden we hetzelfde beeld. Het is het laatste uur (1 Joh. 2:18). Dan zal de liefde van de meesten verkoelen (Mat. 24:12). Daarom legt Johannes in zijn brieven sterke nadruk op de broederliefde (1 Joh. 2:3-11; 3:10-18; 4:7-5:2; 2 Joh. 5-6). Maar het laatste uur wordt ook gekenmerkt door valse profetie (Mat. 24:11). Paulus had in 57 n.Chr. de oudsten van Efeze gewaarschuwd: "Ik weet dat er na mijn vertrek grimmige wolven bij u zullen binnendringen, die de kudde niet zullen sparen, en dat ook uit uw eigen midden mannen zullen opstaan, die verkeerde dingen zullen verkondigen om de leerlingen mee te krijgen." (Hand. 20:29-30). Johannes vertelt dat dit inmiddels gebeurd is: "Inderdaad, er zijn nu al vele antichristen opgestaan, en daarom weten wij dat het laatste uur is aangebroken. Zij zijn uit ons midden voortgekomen" (1 Joh. 2:18-19). Deze antichristen zijn valse profeten (1 Joh. 4:1). Zij ontkennen dat Jezus de in het vlees gekomen Verlosser is (1 Joh. 2:22; 2 Joh. 7). Zij loochenen de Zoon van God (1 Joh. 2:23). Zij weigeren Gods eigen getuigenis over Zijn Zoon te aanvaarden (1 Joh. 5:10). De zin van dat getuigenis is: "God heeft ons eeuwig leven gegeven en dat leven is in Zijn Zoon." (1 Joh. 5:11).

Vernuftig bedachte mythen

Tijdens zijn gevangenschap in Rome schrijft Paulus opnieuw een brief aan Timoteüs (61 n.Chr.). Paulus waarschuwt hem nogmaals dat er moeilijke tijden op komst zijn: "Houd rekening met het feit dat er moeilijke tijden voor de deur staan, zoals te verwachten is in dit laatste, beslissende tijdperk." (2 Tim. 3:1). Er zal liefdeloosheid en wetteloosheid heersen (2 Tim. 3:2-5). Deze wetteloosheid gaat gepaard met valse profetie: "Want van dit slag zijn zij die zich in de huizen indringen en onverstandige vrouwen inpalmen, die met zonden beladen en door allerlei begeerten gedreven, aldoor willen leren, maar er nooit in slagen de kennis van de waarheid te bereiken. Zoals Jannes en Jambres eertijds tegen Mozes opstonden, zo verzetten deze mensen zich tegen de waarheid; hun geest is verward, hun geloof is van slechte kwaliteit. Maar zij zullen weinig succes hebben, want iedereen zal hun dwaasheid doorzien, gelijk dat ook bij die twee het geval was." (2 Tim. 3:6-9). De valse profeten beloven een nieuwe uittocht en doen evenals Mozes en Aäron tekenen en wonderen (Mat. 24:24). Paulus plaatst hen echter niet op één lijn met Mozes en Aäron, maar met Jannes en Jambres, de tegenstanders van Mozes en Aäron. In Ex. 7-8 lezen we dat Egyptische magiërs de tekenen en wonderen van Mozes en Aäron nabootsten. Bij de derde plaag lukte hun dat echter niet meer, waaruit de magiërs concludeerden: "Dit is de vinger van God!" (Ex. 8:15[19]; vgl. Luc. 11:20). In een joods geschrift getiteld Jannes en Jambres is dit motief verder uitgewerkt. Jannes en zijn broer Jambres spelen daar de rol van de Egyptische magiërs. Jannes wordt naar het paleis ontboden: "En toen hij nog niet uitgesproken was, kwamen er afgezanten van het paleis met de boodschap: "Kom snel en weersta Mozes de Hebreëer, die [tekenen en] wonderen doet tot verbazing van allen." En in tegenwoordigheid van de koning weerstond Jannes Mozes en zijn broer [Aäron] door alles te doen wat zij gedaan hadden. Toen sloeg de dodelijke ziekte hem ter plekke en met een pijnlijke zweer ging hij naar de hedra en zond na enige tijd de volgende boodschap tot de koning: "Deze werkzame kracht is van God. Daarom weerstond ik opzettelijk Mozes..." [andere lezing: "Dit is de vinger van God. Inderdaad ben ik niet in staat..."]" (Jan.Jam. 26ar).

Het boek van Jannes en Jambres behoort tot een vorm van literatuur (pseudepigrafische geschriften) waarin men figuren uit een ver verleden van alles in de mond legt om zo een bepaalde boodschap uit te dragen. Paulus waarschuwt herhaaldelijk tegen het gebruik van dergelijke geschriften. Hij duidt ze aan als "eindeloze mythen en genealogieën" (1 Tim. 1:4), "goddeloze en zinneloze mythen" (1 Tim. 4:7), "allerlei mythen" (2 Tim. 4:4), "joodse legenden" (Tit. 1:14) en grenst ze af van de door God ingegeven geschriften

(2 Tim. 3:14-17). Paulus is niet zo naïef, dat hij verhalen als die over Jannes en Jambres gelooft. Zijn zinspeling in 2 Tim. 3:8 is te verklaren als een vorm van polemische omkering. Het boek van Jannes en Jambres keert zich tegen toverij en afgoderij (Jan.Jam. 22av). De zeloten zijn fel gekant tegen heidense invloeden en kunnen daarom dit boek goed gebruiken. Maar Paulus verwijt hen dat zij zelf door dit boek veroordeeld worden. De zelotische profeten staan niet in de lijn van Mozes en Aäron, maar in die van Jannes en Jambres. Want zij verzetten zich tegen de waarheid, d.w.z. tegen de nieuwe Mozes, Jezus Christus.

In de brief van Judas en in de tweede brief van Petrus zien we hetzelfde beeld. Petrus grenst het evangelie van Jezus Christus, de Zoon van God (Mar. 1:1), af van de "vernuftig bedachte mythen". Het evangelie is gebaseerd op ooggetuigenis (2 Petr. 1:16). Petrus was er zelf bij: "Want Hij (Jezus) heeft van God de Vader eer en verheerlijking ontvangen, toen door de verheven Majesteit dit woord tot Hem gericht werd: "Deze is Mijn geliefde Zoon in wie Ik Mijn welbehagen heb". En deze stem hebben wijzelf uit de hemel horen klinken, toen wij met Hem waren op de heilige berg." (2 Petr. 1:17-18). Petrus grenst verder de profetische geschriften van eigen makelij (2 Petr. 1:20) af van de ware profetie (2 Petr. 1:21). Welke geschriften bedoelt Petrus? De brief van Judas en 2 Petrus tonen sporen van de pseudepigrafische geschriften *1 Henoch*, *Sibyllijnse orakels* en *Testament van de twaalf patriarchen*.

- a. **1 Henoch.** Dit geschrift dient zich aan als afkomstig van de aartsvader Henoch nadat deze in de hemel was opgenomen (vgl. Gen. 5:24). Het boek bestaat uit 5 delen. Het eerste deel (1 Hen. 1-36) biedt een uitwerking van Gen. 6:1-4. Met de "zonen van God" (Gen. 6:2) worden engelen bedoeld. Sommige engelen zondigen door seksuele gemeenschap te hebben met de "dochters van de mensen". Deze engelen worden voor straf in de onderwereld opgesloten in afwachting van het laatste gericht. Het tweede deel (1 Hen. 37-71) handelt met name over de Messias, de Mensenzoon (vgl. Dan. 7:13-14). Het derde deel (1 Hen. 72-82) heeft een astronomisch karakter. In het vierde deel (1 Hen. 83-90) beschrijft Henoch de toekomst vanaf de tijd van Noach tot aan het messiaanse koninkrijk. Het vijfde deel (1 Hen. 91-108) kondigt de zegen aan voor de rechtvaardigen en het strafgericht voor de zondaren. Die zondaren zijn dan met name de economische uitbuiters en de politieke onderdrukkers. 1 Henoch is dus een ideaal boek voor de zeloten, die zich niet alleen tegen de Romeinse overheersers, maar ook tegen de rijke priesteradel verzetten. Maar volgens Judas zullen de zeloten zelf door het strafgericht getroffen worden. Op hen is het woord van Henoch over het straffen van de goddelozen van toepassing: "Zie, de Heer is gekomen met zijn heilige tienduizendtallen, om over allen gericht te houden en alle goddelozen te straffen voor al hun goddeloze daden die zij in hun goddeloosheid bedreven hebben, en voor al de drieste woorden die de goddeloze zondaars tegen Hem hebben gesproken." (Judas 14-15; 1 Hen. 1:9). Een typisch geval van polemische omkering.
- b. **Sibyllijnse orakels.** Sibyllijnse orakels zijn van oorsprong heidense orakels met een politieke betekenis. De eerste drie boeken van de huidige verzameling Sibyllijnse orakels zijn - afgezien van Sib.Or. 1:324-400 - geschreven vóór het jaar 70 n.Chr. en bevatten zowel heidense als joodse orakels. De orakels dienen zich aan als afkomstig van de profetes Sibylle. Volgens eigen zeggen is zij een schoondochter van Noach en was ze bij hem in de ark (Sib.Or. 3:823-827). In de beide eerste boeken beschrijft zij de geschiedenis vanaf de schepping tot aan het einde der tijden. Aan het einde van het derde boek profeteert ze dat de heidenen Jeruzalem zullen aanvallen om de tempel te verwoesten (Sib.Or. 3:657-668). Maar God zal dan reddend ingrijpen, waarna het volk van God in vrede rond de tempel zal leven (Sib.Or. 3:669-731). Het ligt voor de hand dat juist dit orakel de zeloten in de oorlog met de Romeinen (66-70 n.Chr.) er toe gebracht heeft tot het einde toe het reddend ingrijpen van God te verwachten. De tweede brief van Petrus bevat mogelijk een zinspeling op de Sibyllijnse orakels, want we lezen: "Want ook de engelen die zondigden heeft God

niet gespaard, maar naar de Tartarus verwezen en met ketenen der duisternis vastgeklonken, in afwachting van het gericht." (2 Petr. 2:4). Dit zou een zinspeling op 1 Henoch kunnen zijn, maar de aanduiding Tartarus voor de gevangenis van de gevallen engelen verwijst eerder naar Sib.Or. 1:97-103.

- c. **Testament van de twaalf patriarchen.** In dit geschrift vinden we het testament van elk van de twaalf zonen van Jakob. De aartsvaders vermanen hun zonen niet in zonde te vallen en zij kondigen de toekomst van hun stam aan. Levi blijkt de belangrijkste stam te zijn. Juda verklaart zich aan hem ondergeschikt: "En nu, kinderen, heb Levi lief zodat jullie blijven bestaan. Weest niet aanmatigend tegenover hem of jullie worden geheel vernietigd. Aan mij heeft God het koningschap gegeven en aan hem het priesterschap; en Hij heeft het koningschap onder het priesterschap gesteld." (TJuda 21:1-2). In de brief van Judas vinden we mogelijk een zinspeling op het Testament van de twaalf patriarchen. Naftali waarschuwt zijn zonen toch vooral niet de natuurlijke orde te veranderen, "zodat jullie niet worden als Sodom dat van de natuurlijke orde afweek. Evenzo weken de Wachters (de engelen die seksuele omgang met vrouwen hadden) van de natuurlijke orde af; de Heer sprak een vloek over hen uit ten tijde van de zondvloed." (TNaf. 3:4-5). Ook Judas wijst op het afwijken van de natuurlijke orde: "Denk ook aan Sodom en Gomorra en de naburige steden: evenals die engelen bedreven zij ontucht en gaven zich over aan onnatuurlijke lusten; nu liggen zij daar voor aller oog als een afschrikwekkend voorbeeld, gestraft met een eeuwig vuur. Maar dit alles belet onze dromers van ingebeelde visioenen niet precies hetzelfde te doen; zij bevleken het lichaam, verachten de heerschappij en beschimpen de heerlijkheden." (Judas 7-8). Het venijn zit in de staart. Judas verwijt de zeloten dat ook zij zich niet aan de natuurlijke orde houden. Zij zijn op een omwenteling uit en verwerpen de overheden. Daarom vallen ook zij onder het oordeel (Judas 14-15).